

بسم الله الرحمن الرحيم

مندرجات

نشرغه تيارليغوجى دين سونوش XII

موئه لليپنى تونوشتوروش XVI

تقریظ XXII

مقدمه XXIV

منبع تو تولغان اثرلەر

بىرىنجى باب: عمومى تارىخ

بىرىنجى بولوم: عمومى تارىخ نىڭ بىر خلاصەسى

۱- فصل: تارىخ علمى نىڭ ماهىتى 3

۲- فصل: عمومى انسان تارىخى نىڭ باشى 5

ايكىنجى بولوم: عمومى تورك تارىخى نىڭ بىر خلاصەسى

۳- فصل: تورك تارىخى نىڭ باشلانغۇچى 13

۴- فصل: تورك لر نىڭ معدن دورى ده كى مدنىتى 15

۵- فصل: تورك لر نىڭ عمومى كۆچۈش دورى 19

۶- فصل: كۆچۈش دورى دين كىن كى تورك آنايورقى 23

قىدىم تورك لىرde يىنچ 25 قىدىم تورك لىرde دولت تشكىلات وحقوق 28 قىدىم تورك لىرde دين 31

ايكىنجى باب: شرق توركستان نىڭ خصوصى تارىخى

بىرخى بولوم: روایت لر وأدې اثلىرغە كۆزە شرق توركستان نىڭ قىدىم تارىخى 37

ايران روایت لرى 38 اسور روایت لرى 40 يۈنان روایت لرى 40 هەندىستان روایت لرى 44 تورك روایت لرى 45

تىقىد و محاكمە 49 خلاصە 54 افراسىاب مەئىھە مى 56

ايكىنجى بولوم: اسکندر دورى دين ھون دورى غە چە شرق توركستان 59

اوچۇنخى بولوم: شرق توركستان ھون دولتىغە قوشولغان چاغىدىن اسلام چاغىغە چە اوتكەن دورە

۱ - فصل: چوک هون امپراطورلوق 65

هون دولتی نیڭ كەڭرگە في 66 چىن مخابىه سى 68 يارچى مخابىه لرى 69 اوغۇز (مەتە) خان نىڭ وفاتىدین كىن كى واقعە لر 70 چىن حكومتى نىڭ هون دولتى ضدى غە سياستى هون وچىن اراسىدە سوقوش 71 هون دولتى دە داخل اخشاش 74 هون تىڭى قوق چىن فى مغلوب اتكە في 75 هون دولتى نىڭ ايڭى غە اپىلغان 76 هون دولتى نىڭ ماھىتى 78 هون لىنىڭ دىبى 80

۲ - فصل: هون دولتى دورىدە شرق تۈركىستان 81

چىن نىڭ شرق تۈركىستان غە تۈنجى قىيم تەعرضى و مغلوب بولغان 82 چىن دولتى نىڭ شرق تۈركىستان غە اول دفعە استىلامى 83 شرق تۈركىستان نىڭ چىن استىلامى دىن قوتولغان 84 شرق تۈركىستان ئىش شهر خان لرى اراسىدە داخل اخلاف 84 شرق تۈركىستان و چىن اراسىدە 30 يىل لىق سوقوش (٧٣ - ١٠٣ م)

۳ - فصل: قوشخان (كوشان) امپراطورلوق 89

ئىش شهر نىڭ قوشخان امپراطورلوق غە قوشلۇغان 91 قوشخان لر دورىدە شرق تۈركىستان دە دين و مدنىت 92 شرق تۈركىستان دىن قوشخان لىنىڭ نفوذى يېلىپ يېلىك خان لىنىڭ مستقل بولغان لرى 94

۴ - فصل: سىانپى بىرلە شە دولتى 95

چىن استىلامى دىن سىانپى اتحادىيە سى غە كېيش اراسىدە كى مدت دە شرق تۈركىستان نىڭ شرق و شەمالى حصە لرى 95 سىانپى تۈرك لرى استقلالى و شرق تۈركىستان 96 شرق تۈركىستان خانلىق دولت لرى نىڭ استقلال (٣٩٠ - ٤٤٨ م)

۵ - فصل: تۈياتورك دولتى 99

فوجو و ئىش شهر خانلىق لرى نىڭ تۈبا امپراطورلوق غە قوشلۇغان تۈبا تۈرك لرى نىڭ مدنىتى 101

۶ - فصل جوجان تاتار امپراطورلوق 101

تولون قاغان نىڭ شرق و غرب تۈركىستان فە الغان (٤٦٠ - ٤٧٠ م)

۷ - فصل: يېفتل (ھفتال) امپراطورلوق 104

شرق تۈركىستان نىڭ يېفتل دولتى غە تابع بولغان 105

۸ - فصل: كۆك تۈرك دولتى 106

شرق تۈركىستان نىڭ كۆك تۈرك بىرلە شە سى غە كېرگە في 107 موقان قاغان نىڭ قوشنا دولت لر يىلە ن مناسبتى 108 كۆك تۈرك دولتى نىڭ ايڭى غە آپىلغان ايڭى كۆك تۈرك دولتى دە چىن خيانىتى سىبى دىن چىقغان حادىتە لر 111 شرق كۆك تۈرك دولتى وچىن 112 شرق كۆك تۈرك دولتى نىڭ يېلىغان 114 غرف كۆك تۈرك دولتى دە داخل انقلاب وچىن تەعرضى 115 غرف كۆك تۈرك قاغان نىڭ اپرەن شاھى يىزدگەرde غە ياردەم بىبب اسلام عرب عسکرى يىلە ن اوروشقانى 116 غرف كۆك تۈرك دولتى نىڭ بىھ قوقلە نىگە فە 117 غرف كۆك تۈرك دولتى نىڭ يېلىغان و تۈركىستان لىغە چىن استىلا قىلغان 118 شرق تۈركىستان نىڭ جىنلى ولایت لرى غە تىيت لىك لىزىڭ استىلا قىلغان 121

۹— فصل: قوتلوق و تورکش دولت لری

کوک تورک دولتی نیڭ تېپىگە فى 121 شرق ده قوتلوق دولتی 121 غرب ده تورکش دولتی 122 قوتلوق و تورکش دولت لری نیڭ بىلە شكە فى تورکستانلىق چىن اسازىتىدىن قوتلوق 124 تورک قوتلوق دولتی بىلە ن اسلام امىرىلى اراسىدە كى واقعە لر 125 قىبىه بن مسلم مەلبىن ئابى صفوە 126 بىر تارىخى حىقىت 130 يە بىر تارىخى حىقىت 131 شرق تورکستان نیڭ داخلى واقعە لر 132 كوک تورک دولتی نیڭ سىاسى و اجتماعى احوالى و مەدبىت ائلىرى 134 داخلى سىاست 135 دولت تشكىلاتى 135 عادت و اخلاقى 137 صناعت 138 تجارت 139 دىن 140 اورخون ابده لر 143

۱۰— شرق تورکستان دا اىكىنجى تورکش دولتی 143

سولو قاغان نیڭ عرب عسکرى لری بىلە ن سوقۇشقانى 143 سولو قاغان نیڭ وفاق و تورکش لر اىيجىدە اغشاش 144

۱۱— فصل: شرق تورکستان غە يە چىن نیڭ استىلا قىلغانى 152

۱۲— فصل: شرق تورکستان نیڭ چىن استىلاسىدىن قورتولوشى و مېڭىز يەل غە چە چىن تعرضى دىن خاطر جمع بولغانى 154

۱۳— فصل: قارلوق دولتی 155

۱۴— فصل: شرق تورکستان دا مستقل دولت قورولغانى 158

۱۵— فصل: الى شەرەغە تېت لىك لىنىڭ اىكىنجى استىلاسى و بو استىلادىن قورتولوشى 159

۱۶— فصل: شرق اوپغۇر دولتی 160

شرق اوپغۇر لری نیڭ يېقىلىشى 162 شرق اوپغۇر لری نیڭ دىبى 164 شرق اوپغۇر لری نیڭ مەدبىتى 165 اوپغۇر يېنې 168

۱۷— فصل: قدىم زمان لرده كى تورک و چىن سىاستى لری حىقىدە بىر مطالعە 171

تورک سىاستى 172 چىن سىاستى

تورتونىمى بولوم: قاراخان لر دورىيدىن مغول دورىغە چە شرق تورکستان

۱— فصل: قاراخان لر دولتی 177

قورولغانى 177 دولت نیڭ كەڭىرگە فى 178 شرق تورکستان ده اسلاھىت نیڭ يايلىشى 180 سوق بوغرا قاراخان نیڭ غزات قىلغان

182 موسى بوغرا قاراخان 183 هارون بوغرا قاراخان 184 غەنلىق قاراخان لر دولتى غە قوشۇشى 185 قاراخان يوسف

قدىرخان 187 سامانى دولتى نیڭ يېقىلغانى 189 عىل تكىن اىليلك خان بىلە ن سامانى خاندانى دىن منتصىزلىك مەبارە لر 190 عىل تكىن

اىليلك خان و سلطان محمد اراسىدە مەبارە 191 قاراخان يوسف قدرخان نیڭ سلطان محمد بىلە ن مەبارە سى 193 قاراخان يوسف

قدىرخان و سلطان محمد اراسىدە مصالىھ 194 طغان عىل خان و خانى مەبارە سى 195 اىليلك خان اتالغۇسى خصوصىدە بىر تەحقىقى

196 اىليلك خان لر نیڭ قاراخان غە عاصى بولغانى 200 قاراخان يوسف قدرخان و سلطان محمد نیڭ كۈرۈشكە ئىلر 202 عىل

تكىن اىليلك خان نیڭ اىكىنجى قىيم عصيائى 205 سلچوق اوغلۇ لری نیڭ شرق تورکستان غە تكىشىلىك تارىخىجە سى 206 قاراخان

يوسف قدرخان و عىل تكىن اىليلك خان نیڭ وفات لرى 210 قاراخانلىق دولتى نیڭ اىكى غە بولونكە فى 211 اىكىنجى هارون بوغرا

خان نیڭ قاراخانلىق دورىدە كى واقعە لر 212 قاراخان لر دولتى نیڭ يېقىلغانى 216 قاراخان لر دورىدە ادارە تشكىلاتى 217 عسکر

تشکیلات 219 قاراخان لر دوریده شرق و غرف تورکستان نیڭ مدنیتى 220 علم 221 آبادلیق — صناعت 223 زراعت و تجارت 225
قاراخان لر دوریده شرف عنوان لرى 226 قاراخان لر دوریده تورك لیك وادیباق 228 قاراخان لزینگ چاغداش دولت لر اراسیده کى
سیاسى موقعى 230 قاراخان لر و اولردىن ایلگىيکى چوك تورك دولت لرى يقیلغانلىرى نیڭ سبب لرى خصوصىدە بىر ملاھظە 232

۲— فصل: شرق و غرف تورکستان دا قاراختای دولتى 234

قاراخنیاڭ لزینگ شرق و غرف تورکستان غە استیلامى 237 کوپىڭ، گۈياڭ قانون، تېركە خان لزینگ گورخان بولغانى 239 ایدىقوت
وقلىج خان نیڭ چەنگىز خان غە تابع بولغان لرى 245 قارا خنیا دولتى نیڭ يقیلغانى 246 کوچلۇك نیڭ كىم لىكى و شرق تورکستان
غە كەليش سىسى 249 قارا خنیا دولتى نیڭ تشکیلات 251

بىشىنجى بولوم: شرق تورکستان دا مغول لر دورى

۱— فصل: شرق تورکستان غە چەنگىز خان استیلامى 255

شرق تورکستان نیڭ چەنگىز خان زمانە سىدە كى اسوالى 257 چەنگىز خان اۆزىگە ندىن كىن شرق تورکستان 258

۲— فصل: چاغاتای خاندانى دولتى 259

شرق تورکستان ده اوكتاي خاندانى نیڭ حكومتى 260 شرق تورکستان نیڭ يە چاغاتای خاندانى غە اوتكە فى 261 مستقل بىر
چاغاتای دولتى قورولغانى 263 توغلۇقىمور نیڭ خان بولغانى 265 توغلۇقىمور خان نیڭ غرف تورکستان فى الغانى 266
تيمۇرگەن نیڭ عصيابى 270 تاش كېپىرۇك محارىبەسى 272 الياس خوجە اوغلان نیڭ خان بولغانى 273 شرق تورکستان ده انقلاب
276 شرق تورکستان حكمدارلىرى و تيمۇرگەن اراسىدە اوون يېل لىق محارىبە لر 279 خضر خوجە اوغلان نیڭ خان بولغانى و شرق
تورکستان ده بىرلىك 282 قەمەرالدىن بىڭ نیڭ توقاتىمىش خان يېلەن اتفاق توزگە فى 283 شرق تورکستان ده راي اخلاقلىق و قەمەرالدىن
بىڭ نیڭ وفات 286

تيمۇر بىڭ نیڭ شرق تورکستان غە تعرضى 287 خضر خوجە خان نیڭ اجرى اقى 288 تيمۇر بىڭ نیڭ آتۇمى 290 محمد خان نیڭ
خان بولغانى 291 شىع جەھان نیڭ خان بولغانى 292 شىر محمد خان نیڭ خان بولغانى 293 شىر محمد خان و اولوغ بىڭ ميرزا
اراسىدە محارىبە 294 شىر محمد خان وفات بولوب اويس خان نیڭ خان بولغانى 297 اوچونخىي ايسىن بوغما خان 298 ايسىن بوغما خان
نیڭ فەرغەنە فى الغانى 299 يۈنس خان نیڭ خان بولغانى 300 يۈنس خان نیڭ محارىبە لرى 303 سلطان يۈنس خان نیڭ تاشكىنى
پايتىخت قىلغانى 305 سلطان يۈنس خان نیڭ مدنىت غە ايكى مەم خەذىتى 306 محمد خان نیڭ خان بولغانى 307 سلطان محمد
خان نیڭ كورگان لېيلەن قىلغان محارىبە لرى 309 محمد شىيافى خان نیڭ سلطان محمود خان غە خيات قىلغان 312 سلطان محمود
خان نیڭ باپر ميرزا يېلەن مناسبىتى 313 كاشف محارىبەسى و ابابكىر ميرزا نیڭ اوچ غە استیلامى 315 سلطان محمود خان نیڭ شىيافى
خان ضدى خە اقداماتى 315 تاشكىنى شىيافى خان نیڭ الىپ كىكە فى 317 خان لزینگ اسir ليقدىن قوتىلغان والاچە خان نیڭ
وفاق و شرق تورکستان ده انقلاب 319 سلطان محمود خان نیڭ شەھيد بولغانى و كىن كە واقعە لر 320 شرق تورکستان ده چاغاتاي
دولتى نیڭ يقىلغانى 322 چاغاتاي دولتى دورىده شرق تورکستان نیڭ اجتماعى وادارە تشکیلاتى 323 اجتماعى احوال 325 ادارە
تشکیلات 328

۳— فصل: التى شهر دوغلات حكمدارلىرى نیڭ تارىخچەسى 329

سلطان ابابكىر ميرزا دوغلات نیڭ التى شهردە مستقل دولت تاسىس 334 سلطان ابابكىر ميرزا نیڭ عقلى نیڭ اخلاقلى 339

شرق تورکستان دوغلات دولتى نیڭ يقىلغانى 340 سلطان ابابكىر ميرزا نیڭ ادارە تشکیلاتى 344

۴— فصل: اوزبک و قازاق اتالغولری نیڭ كلىپ چىقىشى 346

اوزبک 347 قازاق 349

۵— فصل: شرق توركستان دا سعىدې دولتى 350

سلطان سعید خان نیڭ تىزىچە حالى 351 سلطان سعید خان غە منصور خان نیڭ يىعىت قىلغانى 356 دين ۹۲۳ هـ چە بولغان واقعە لر 358 دين ۹۲۷ هـ چە بولغان واقعە لر 360 شرق توركستان نیڭ شەھى خاصەسى نیڭ قولدىن كىكە فى 269 بولورستان ويدخشان غە يورووش 363 عبدالرشيد سلطان نیڭ ولىعەد بولغانلىق تىيت و كىشمىرى فتحى 365 سلطان سعید خان نیڭ وفاق 369 سلطان عبدالرشيد خان نیڭ خان بولغانى 370 محمر او قوغۇچى لىپىز دين عذرپىز 371 دين ۱۰۴۸ هـ (۱۶۳۰ - ۱۵۳۳ م) غە اوتكەن واقعە لر 372 عبدالله خان نیڭ خانلىق دورى 373 عبدالله خان نیڭ خانلىقدىن يقىلغانى 375 اسماعىل خان نیڭ خان بولغانى واباق خوجە نیڭ تۈز كۈرۈق 376 سعىدې ملى دولتى نیڭ يقىلغانى 377 سعىدې دولتى ده ادارە تشكيلاق و عسكلەيك ايشلىرى 378 اقصادى احوال 380 معارف و ادبيات 382 عمومى خلق نیڭ اجتماعى احوالى و روحىات 383

۶— فصل: شرق توركستان غە قاملاق استىلاسى 385

قاملاق لنىڭ تارىخىسى 386 آباق خوجە نیڭ اولادى نیڭ آراسىدە مجادىلە 390 آباق خوجە و اولادى نیڭ دورىدە شرق توركستان

392

اوچونجى باب: شرق توركستان غە چىن استىلاسى و ملى انقلاب لر دورى

بىرىنجى بولوم: بىرىنجى چىن تعرضى 397

۱— فصل: چىن استىلاسى تارىخى دين ۱۸۱۶ م غە چە كى مدت ايجىدە شرق توركستان ملتى غە بولغان ئىلم لر 399

۲— فصل: شرق توركستان ده چىن غە قاراشى بىرىنجى عمومى انقلاب 407

۳— فصل: شرق توركستان غە ايكىنچى چىن استىلاسى 308

۴— فصل: شرق توركستان دا ايكىنچى عمومى انقلاب 410

۵— فصل: ۱۸۶۳ - ۱۸۱۵ م آراسى شرق توركستان نیڭ عمومى احوالى 412

۶— فصل: شرق توركستان دا اوچونجى عمومى انقلاب 415

ايل وىته سو انقلابى 417 كۈرچە انقلابى 420 راشد الدین خان خوجە نىڭ كاشغر، ياركىد وختۇن مجاھدلەرى يىلەن اوروشقانى 425 كۈرچە مجاھدلەرى نىڭ عاقبىتى 429 كۈرچە حکومتى نىڭ ماھىتى 430 خىن انقلابى 432 خىن مجاھدلەرى نىڭ عاقبىتى 435 حاجى باشاش نىڭ ادارە تشكيلاق بعضى اجرا اقى 438 كاشغر انقلابى و عاقبىتى 440 ياركىد انقلابى و عاقبىتى 442

۷— فصل: شرق توركستان حدودىدە بولغان تورك يورت لېغە روس لنىڭ استىلاسى 446

۸— فصل: یعقوب بک نیڭ واقعه لرى 448

یعقوب بک نیڭ حکمدار بولغافى 449 ختن سفرى 450 کوجا سفرى 453 یعقوب بک نیڭ قوق نیڭ زاده بولغافى 455 یعقوب بک نیڭ توريان، اوروچى و ايلى فى الفانى 456 یعقوب بک نیڭ استقلال اعلان قىلغافى ويدولت عنانى فى الفانى 458 یعقوب بک نیڭ يات دولت لر بىلە ن مناسىت پىدا قىلغافى 459 اوروچى وغولجە غە ايكىنجى قىم تونگان استىلا قىلغافى 460 شرق توركستان غە چىن تعرضى 461 یعقوب بک نیڭ اولومى وشرق توركستان دە داخلى مجاھدە 463 شرق توركستان استقلالى نیڭ قىلغافى 465 یعقوب بک نیڭ استىدادى 467 اداره تشكيلاق 468 یعقوب بک نیڭ تارخ صحيفە سىدە كى اورى 470
ايكىنجى بولوم: شرق توركستان غە تورتونجى چىن استىلاسى 475

۱— فصل: چىن مانجور امپراطورلۇق نیڭ اخرق دورى دە شرق توركستان 475

۲— فصل: ايلى ويتە سو غە روس استىلاسى 477

۳— فصل: چىن امپراطورلۇق نظامى يېقولغۇچە شرق توركستان نیڭ عمومى احوالى 479

چىن امپراطورلۇق نیڭ شرق توركستان خصوصىدە كى يان يلانى 482 مانچۇ امپراطورلۇق نیڭ شرق توركستان دا اقتصادى سياستى

485 شرق توركستان دە بىرخى قىم نفوس ساناغى 487 چىن مانچۇ امپراطورلۇق دورىدە شرق توركستان دە حکومت تشكيلاق 488

۴— فصل: چىن جەھوريتى دورى دە شرق توركستان 491

شرق توركستان دە ايكى يېم حکومت 494 قارا سىچ (گۈلە خوى) جمعىتى 496

۵— فصل: شرق توركستان دا ملى اويفانىش 499 محاكمە 502

۶— فصل: شرق توركستان دين چىن جەھوريتى نیڭ نفوذى يوق بولغافى 506

يالى زىڭ شىڭ نیڭ سياستى نیڭ شكل 507 شرق توركستان دە سایلام 510 شرق توركستان دە فابىكا وسىم سىز تلکراف 514

شرق توركستان نیڭ مدنىتى غە واقتاصادىيەت غە يالى زىڭ شىڭ نیڭ قىلغافى خيانە لرى 515 يالى زىڭ شىڭ نیڭ اۆلنورولىگە فى

521

۷— فصل: چىن شورىن نیڭ حکومت دورى 522

تورتونجى باب: شرق توركستان دا آخرق عمومى انقلاب

مؤلف نیڭ مطالعە سى 529

۱— فصل: قمول انقلابى 536

۲— فصل: تورپان انقلابى 141 خوجە ياز حاجى نیڭ تورپان فى آلغافى 546

۳— فصل: ختن انقلابى نیڭ كليل چىقيشى 553 يازىكەد فتحى 563

۴— فصل: قاراشهر، كورلا، كوجا، آقسۇ و كاشغر واقعه لرى 567

۵— فصل: آنانى، چوچك، وغولجە انقلاب لرى 572

۶— فصل: النى شهر دين تونگان لرنىڭ يوق اتىلگە فى 575

۷— فصل: چىن حکومتى نیڭ شرق توركستان فى اۋچ حصە غە تقسيم قىلغافى 578

- ۸— فصل: ختن قوت لری بیله ن تیمور سیجاك آراسیده کی مناسبت نیڭ بوزولغانی 580
- ۹— فصل: خوجه نیاز حاجی نیڭ التي شهر غه کلگه فی وختن حکومتی نیڭ اڭا رسمما بیعت قىلغانی 590
- ۱۰— فصل: تیمور سیجاك نیڭ اولتورو لگه فی 592
- ۱۱— فصل: اورومچى ده کی حادثه لر 596
- ۱۲— فصل: ملى انقلابچىلرنیڭ يات دولتلر بیله ن مناسبتى 601
- ۱۳— فصل: خوجه نیاز حاجی وتونگان لر 604
- ۱۴— فصل: ينه ختن وکاشفر واقعه لری 606
- ۱۵— فصل: خوجه نیاز حاجی نیڭ شخصىتى حقيده بعضى توشونجه لر 610
- ۱۶— فصل: تورپان وايل ده کی تونگان لر نیڭ التي شهرگه توکولگه فی 613
- ۱۷— فصل: ۲۰ رمضان — ۱۰ ذى القعده غه چە بولغان واقعه لر 616
- ۱۸— فصل: ماجوڭ يلڭ نیڭ کاشفر غه کلگه فی 621
- ۱۹— فصل: انقلاب نیڭ فاجعه ليك صحنه لری 623
- ۲۰— فصل: ختن انقلابى نیڭ يقىلغانی 633
- ۲۱— فصل: انقلاب نیڭ اخرق صحيفه لری 68
- ۲۲— شرق تورکستان ملى انقلابى لری نیڭ عسکرى وسياسى وضعیت لری 645
داخلى سياسى وضعیت 648 خارجى سياسى وضعیت 650 تفسیر 651
- ۲۳— فصل: شیلک نیڭ حکومتی نیڭ ماھىتى 652
شیلک کيم دورى 654
- خاتمه — شرق تورکستان نیڭ انقلابى توگادىمۇ ؟ 657